

DLA doktori értekezés tézisei

KONKOLY CSENGE

A parlando–rubato előadásmód
összehasonlító vizsgálata
a mezőségi települések
vokális népzenejében

Témavezető: Dr. Richter Pál PhD

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28-as számú művészet- és művelődés-történeti tudományok
besorolású doktori iskola

Budapest
2025

I. A kutatás előzményei

Az erdélyi Mezőség népzenei feltárása viszonylag későn kezdődött meg. A terület kutatásával elsőként Lajtha László foglalkozott, aki 1941-ben végzett gyűjtéseket Széken és Szépkenyerűszentmártonban. A gyűjtőútjairól 1954-ben megjelentek falumonográfiái is.

Lajtha gyűjtését követően az erdélyi kutatók közül Jagamas János, Demény Piroska, Almási István, Szenik Ilona, később Kallós Zoltán, Pávai István tárták fel a terület népzenei hagyományait. A hetvenes évektől pedig a magyarországi népzene kutatók közül Andrásfalvy Bertalan, Martin György, Paksa Katalin, Pesovár Ferenc, Sztanó Pál, majd később Halmos Béla, Sebő Ferenc, Varga Sándor, Virágvölgyi Márta és sokan mások kutatták a mezőségi vokális és hangszeres népzeneét.

Az énekes előadásmód, azon belül a díszítés használat kérdéskörével legbővebben Paksa Katalin foglalkozott *A magyar népdal díszítése* tanulmánykötetében.

Ezen kutatások árnyalták végül a Mezőség alldialektológiai beosztását az énekes és hangszeres stiláris jegyek alapján. Ugyanakkor a Mezőségen általános jaj-nótákat a Szendrei–Dobszay típusrendbe máig nem sorolták be maradéktalanul.

II. Források

A kutatómunkámat elsősorban Lajtha László,¹ Jagamas János,² Szenik Ilona,³ valamint Kallós Zoltán⁴ mezőségi gyűjtéseire alapoztam. Az általuk rögzített és javarészen publikált anyag mellett a Zenetudományi Intézet adatbázisait, valamint a Népzenei Antológiát tekintetem át.⁵ Értékes információkkal szolgáltak a gyűjtési jegyzőkönyvek, a Hagyományok Háza gondozásában megjelent *Új Pátria* sorozat lemezeinek kísérőfüzetei is.

Fontos volt számomra, hogy az előadásmód változását, annak antropológiai, szociológiai aspektusait is feltérképezhessem, így a disszertáció forrásai között a saját gyűjtéseim is szerepet kaptak.

¹ Lajtha László: *Szépkenyerűszentmártoni gyűjtés*. [=Népzenei monográfiák I.] Budapest: Zeneműkiadó 1954., *Széki gyűjtés*. [=Népzenei monográfiák II.] Budapest: Zeneműkiadó, 1954.

² Pávai István–Zakariás Erzsébet (szerk.): *Jagamas János népzenei gyűjteménye a Román Akadémia Folklor Archívumában*. Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, Hagyományok Háza, 2014.

³ Pávai István–Gergely Zoltán (szerk.): *Szenik Ilona népzenei gyűjteménye*. Cluj-Napoca–Budapest: Institutul „Archiva de Folclor a Academiei Române” –MTA BTK Zenetudományi Intézet–Hagyományok Háza, 2019.

⁴ MTA BTK HUN-REN Zenetudományi Intézet *Kallós Zoltán Archívum*.

⁵ Richter Pál (szerk.): *Magyar Népzenei Antológia. Digitális összkiadás. DVD-ROM*. (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont – FolkEurópa Kiadó, 2012.)

III. Módszer

Elsőként lényegesnek bizonyult tisztázni a terminológiai kérdéseket, és körvonalazni, hogy a magyar népzene-tudomány miként vélekedik a parlando–rubato előadásmódról, ez mennyiben más a klasszikus zenéhez képest, és mit tapasztalunk az egyes kiadványok előadásmód jelölései esetében. Meg kellett határozni azt is, hogy a kutatástörténeti előzményekben a népzenei lejegyzések milyen pontossággal adják vissza a ritmikai és metrikai jelenségeket, és kialakítani egy olyan lejegyzési szisztémát, amelyben a kötetlen szerkezetű dallamok rubato jelenségei épp úgy tetten érhetők, mint a kötött szerkezetű, metrikai keretben levőké.

Mindehhez tehát a felsorolt gyűjtéseket részletesen áttekintettem, az elkészült kottákat pontosítottam, revideáltam és újra lejegyeztem. Összesen mintegy tizenöt település nyolcvan énekes adatközlőjének énekes előadásmódját vizsgáltam, egyéni, csoportos, valamint hangszerkíséretes formában. A mezőségi kistájak közül Belső-Mezőség, Észak-Mezőség, Tóvidék, Kelet-Mezőség, illetve a Kis-Szamos melléke településeivel foglalkoztam elmélyülten, a Dél-Mezőség és a Marosszéki Mezőség nem kapott helyet a disszertációban.

Igyekeztem olyan dallamtípusokat kiválasztani, amelyek az összes mezőégi alldialektus területen, számos variációban fellelhetők, így reprezentatív képet mutatnak ahhoz, hogy a mérés a kvantitatív és a kvalitatív szempontoknak is eleget tegyen.

Összehasonlítottam a parlando–rubato előadásmód egyes elemeit is egymással: a hangképzést, az intonációt, a prozodiát, a díszítettséget, a tempóválasztást, valamint a rubato mértékét. Ez utóbbit legfőképpen az aszimmetrikus lassú giusto dallamok esetében a lüktetés megváltozása, valamint a metrikai keretből való kilépés indukálta.

Foglalkoztatott a változatképződés időbeli nyomon követése is, amelyhez saját gyűjtéseim szolgáltak alapul. Idős adatközlőimmel a 2023–2024 között készült gyűjtéseimet vettem össze az 1940–1980 között felvett anyaggal.

IV. Eredmények

Az értekezésem legfontosabb eredményének azt tartom, hogy az erdélyi Mezőség kistájainak előadásmódbeli különbségeit behatóan feltártam, pontosítottam a dialektológiai különbségeket,

gyarapítva erről tudásunkat, és bővíttem az erről készült tanulmányok listáját.

Kimutathatóvá vált, hogy Belső-Mezőségen belül Magyarorszávat, míg Észak-Mezőségen belül Szék község énekes előadásmódja önálló mikrotájként is értelmezhető.

Értékes eredmény az is, hogy az erdélyi aszimmetrikus lassú giustók esetében a tánczenei funkcion belüli és azon kívüli megszólalások között különbséget tettem, meghatározva ezzel a rubato jelenségek mértékét.

A korábban feldolgozatlan Szenik Ilona és Jagamas János gyűjtések vizsgálatával, időbeli kontextusba helyezésével pedig még jobban megérthetjük az előadásmód változásait a korai, Lajtha gyűjtésektől Kallós Zoltán gyűjtésein át egészen napjainkig.

A korábban négysoros, izometrikus szerkezetű dallamok többsorosá való továbbfejlődésében, az úgynevezett jaj-nóták esetében sikerült visszafejteni néhány törzsdallamot, amelyek bővülésével a többsoros jaj-nóták kialakultak. Így az úgynevezett Szendrei–Dobszay féle típusrendben is elhelyezhetővé váltak. Ezek mintájára adott a lehetőség az összes mezőségi jaj-nóta típusokba sorolására.

Újszerű metrikai, ritmikai notációt alkalmaztam az aszimmetrikus lassú giustók lejegyzéséhez, amely reményeim szerint később jól felhasználható lesz majd a hazai és nemzetközi népzene tudomány számára.

További perspektívát kínálnak a magyar–román dallamvilág azonos dallamtípusai, hogy még behatóbban megérthessük az interetnikus kapcsolatokat a kelet-közép-európai térségben. Ez a későbbiekben egyúttal újabb kutatási területeket jelöl ki.

Disszertációm írása közben vált világossá számomra, hogy kevésbé kutatott téma révén még számos feltárandó forrás áll rendelkezésre, ami szükségessé teszi az erdélyi Mezőség énekes hagyományainak további kutatását egy tervezett posztdoktori ösztöndíj keretében.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Koncertek

2025.02.22. Csángóbál, Somos együttes – Millenáris

2025.01.12. Kínai-magyar koncert – Pesti Vigadó

2025.01.05. Újévköszöntő koncert – MÜPA

2024.07.15. Magyarhang koncert – Siófok

2024.05.30. Folkmise – Szent István Bazilika

2024.02.03. Csángóbál, Somos együttes – Millenáris

2023.07.24. Magyarhang koncert – Siófok

2022.09.28.-10.05. Magyarhang turné – Kazahsztán, Asztana,
Almati

Előadások

2025.01.12. A magyar népdal énekes előadásmódja – Pesti
Vigadó

2024.02.06. A magyar chordofon hangszerek előadásmódja –
Zeneakadémia

2023.09.15. A magyar hangszeres népzene előadásmódja –
Koreai Kulturális Központ–Hagyományok Háza

Lemezkiadványok

2018 – Te vagy a Nap, én az Éjjel – Magyarhang zenekar

2020 – Zeng a lélek, zeng a szó – Boldi banda (megjelenés alatt)